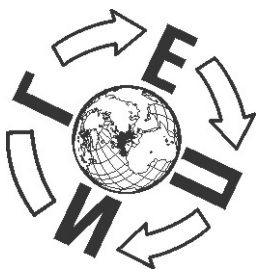

Дневният ред на политическите партии и дневният ред на обществото в процеса на европейска интеграция

Съдържание

I. Увод.....	3
II. Политическата теория за политическите партии.....	5
III. Общественото доверие, политическите партии и европейската интеграция.....	8
IV. Основни причини за ниското обществено доверие към политическите партии и държавните институции.....	14
1. Използване на държавните институции за лични цели, корупция и връзки на политиците със съмнителни групировки.....	14
2. Конфликти в политическите партии и в коалициите.....	31
3. Политиците не разбират своята мисия и своите отговорности.....	33
4. Слаба комуникация с обществото.....	35
5. Липса на нови лица в политическия елит.....	39
6. Избирателната система, различна от очакванията на обществото.....	40
7. Недостатъчно политическо образование.....	41
8. Недостатъчно разграничаване на политическите принципи и ценности между партиите.....	44
9. Недостатъчно добре развито гражданско общество.....	46
V. Работещи практики, демократизиращи политическите партии в процеса на европейска интеграция.....	49
VI. Заключение.....	51

I. УВОД

„Дневният ред на обществото е различен от дневния ред на управляващите“ е теза, която се наложи в обществения дебат през последните няколко години не само в България, но и страните от Югоизточна Европа. Тази теза бе дискутирана известно време, до момента в който бе определена като *„преекспонирана“* и дебатите по нея *„скупни“* и *„неинтересуващи никого“*. Дискусиите за ниското доверие в политическите партии и институциите постепенно започнаха да отшумяват, както всъщност и очакванията за практически резултати. Поговорихме, изложихме различни идеи, на практика нищо не се промени и като че ли всички си отдъхнахме с примиренческата теза, че този проблем е част от демокрацията, че обществата не вярват на политиците по цял свят и *„точно ние ли ще го решим“*. Дали различният *„дневен ред“* на обществото и управляващите е част от демократичното развитие и дали е нормално обществото да не вярва на хората, избрани да взимат решения, и най-вече как можем да подпомогнем решаването на този проблем – са само част от въпросите, на които се опита да отговори изследване, проведено сред млади политици и представители на аналитични центрове, близки до политически партии от осем държави и територии: България, Македония, Сърбия и Черна гора, Босна и Херцеговина, Румъния, Албания, Хърватска, Косово.

При стартиране на изследването нашата основна хипотеза бе, че ниската избирателна активност, отдръпването на различни обществени групи от участие в процеса на взимане на решения е може би нормален

феномен в развитите демокрации, но в страните от Югоизточна Европа, които изграждат демокрация през последните 14 години, различният дневен ред на обществото и управляващите може да бъде сериозно предизвикателство пред устойчивостта на промените.

В изследването бяха включени млади политически лидери от различни парламентарно представени партии и различни неправителствени организации, които се занимават с политически обучения и тренинги. Изследването е проведено на основата на методите на антропологическото проучване, като анкетираните бяха помолени след провеждане на интервютата да развият своите тези в писмени материали. По този начин получените данни се основават на два основни източника: интервютата и докладите на теренните изследователи, от една страна, и развитите писмени тези на анкетираните, от друга.

II. ПОЛИТИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ ЗА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ

От гледна точка на политическата теория политическите партии са сравнително ново явление и следователно нов обект на изследвания. Първия систематичен анализ на съвременните политически партии прави френският юрист и политолог Морис Дюверже в книгата си „Политически партии“, която публикува през 1951, макар че още в края на 19 в. политическите партии започват да придобиват по-значимо място в анализите на политическите изследователи. В своята книга „Политическите партии“ проф. Георги Карасимеонов прави преглед на различните изследвания за политическите партии, тръгвайки от етимологичното разбиране на термина „партия“. Според повечето автори терминът произлиза от „part“, което на латински означава „част“, а според други терминът „партия“ произлиза от латинския термин „partiture“, което означава „разделяй“. Основните спорове в най-ранните изследвания на политическите партии са по-скоро върху опита да се отграничат и дефинират понятията „партия“ и „фракция“. По-голямата част от изследванията в този период са негативно настроени към функциите и ролята на политическите партии. В определението на Бейкън партиите олицетворяват „враждебни една на друга групи граждани, които са воюващи“, а според лорд Болинбрук, един от първите политици, заел се да опише ролята на партиите, „те са политическо зло и фракцията е най-лошата от всички партии“. Едва по-късно, през 1770, в „Разсъждения върху причините за днешното недоволство“ Едмънд Бърк дава

едно по-позитивистично определение за политическите партии, които „определени върху основата на определен принцип... се стремят да осъществяват националния интерес чрез общи усилия“. Политическата теория дава още много определения за същността на политическите партии и тяхната ту позитивна, ту негативна роля в общественото развитие. От гледна точка на настоящото изследване е важно съвременното определение за ролята на политическите партии. Според обобщението на проф. Карасимеонов в книгата му „Политическите партии“ „политическите партии са рожба на гражданското общество и изпълняват своята роля в политическия процес чрез многообразни форми на взаимодействие със социални групи, които го съставят“. Съществуването на политически партии се основава на съществуването на действащо гражданско общество, с което партиите са в непрекъснато взаимодействие. Това взаимодействие се осъществява в няколко основни направления:

- Политическите партии са главният политически субект в демократичните режими, които реагират на възникващите в обществото конфликти и породените от тях социални действия, пренасящи се в политическия живот във формата на специфични политически интереси, стремежи и ценности.

- Политическите партии играят основна роля в трансформацията и канализирането на обществените нагласи и превръщането им в политически действия.

- В осъществяване на тези функции политическите партии са един от основните фактори, които не само структурират обществените интереси, но и формират

съответни политически ориентации сред населението и гражданското общество.

- Политическите партии разполагат с механизми за мобилизиране на различните обществени групи за различни форми на политическа активност и действие.

- Политическите партии играят важна роля за рекрутиране на управленския елит на обществото. В демократичните общества политическите партии са тези, които играят основна роля за издигане, подбор и налагане на политически и държавни личности, които взимат решения.

- Политическите партии играят основна роля в държавното управление чрез законодателни инициативи в парламентите и чрез директно участие в управлението на държавите.

В обобщение можем да заявим, че политическите партии играят основна роля в демократичното развитие на всяка държава и са съставен компонент на демократичния процес, без който парламентарната демокрация не би могла да осъществи своята роля. Като рожба на демокрацията, казва проф. Карасимеонов, партиите се превръщат в естествен изразител на интересите на различни обществени групи и в необходим канал за тяхното представителство в държавните институции.

III. ОБЩЕСТВЕННОТО ДОВЕРИЕ, ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ И ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ

Особено важна е ролята на политическите партии в общества, които повечето от анализаторите наричат „млади демокрации“, каквито са държавите от Югоизточна Европа. Както България, така и страните от региона виждат своето бъдеще в обединена Европа. Словосъчетанието „европейска интеграция“ отдавна не представлява екзотично определение за едно неясно бъдеще и все повече обществени групи влагат в него конкретен практически смисъл. Според изискванията на този евроинтеграционен процес новите демокрации – кандидатки за европейско бъдеще – трябва да отговарят на три критерия:

- представителство;
- селекция;
- инвестирура (доверие).

Изследване, проведено преди 2 години от екип на ГЕПИ, показва, че българското общество в много малка степен осъзнава практическото случване на този евроинтеграционен процес. Голяма част от анкетираните си представят само административната страна на проблема – отварянето и затварянето на главите, изпращането на купища документи в европейските институции или, казано накратко, „приемане по документи“. Другата по-тежка задача за промяна на начина на живот, обществените нагласи и очаквания остава някъде на последно място. Основна роля в приобщаването на повече обществени групи към

практически промени в процеса на европейска интеграция играят политическите партии. Както стана ясно от политическата теория, партиите „не само структурират обществените интереси, но и формират съответни политически ориентации сред населението и гражданското общество“.

Как младите политици от осемте държави и територии виждат ролята на политическите партии в процеса на интегриране на обществата ни към обединена Европа?

„Да улесняват процеса на интеграция, като предлагат компетентни лидери, които са в състояние да управляват промените.“

„Да информират обществото и да спечелят подкрепата му за промените.“

„Политиците са длъжни да обяснят какво точно означава интеграцията, нейните позитиви и негативи, при това те трябва да преведат темата от езика на високата политика и европейската бюрокрация на езика на обществото, на езика на обществен интерес. Те трябва да инициират обществен дебат по темата, като провличат колкото е възможно по-голям брой актьори.“

„Такъв например е случаят с присъединяването на България към ЕС. Най-общо казано, българските граждани все още са далече от доброто разбиране за това какви са ползите от този процес и каква е тяхната цена. Простата логическа последователност е „адекватна информация – обществено съзнание – доверие – подкрепа.“

„Партиите трябва да постигнат консенсус по най-важните приоритети на интеграцията.“

„Политическите партии би трябвало да са „операторите“, да предават информацията за нуждите, желанията и проблемите на обществото към органите, вземащи решения на централно и местно ниво. Чрез обмяна на информация за процеса на интеграция, поддържане на обратна връзка с обществото и обсъждане на възможните проблеми партията трябва да служи за катализатор за един по-достъпен и разбираем за обществото процес на интеграция.“

Или, казано накратко от един от анкетиранияте:
„Думи, думи, думи.“

Как тези думи могат да стигнат до обществото, когато общественото доверие в политическите партии е ниско?

Социологическите данни не само в България, но и в страните от региона сочат трайна тенденция към намаляване на обществената подкрепа не само за политиците, но и за управляващите, т.е. хората, които са призвани да правят промени и да взимат непопулярни за обществото решения. Според изследване на Центъра за либерални стратегии отпреди 2 години, рядко може да се намери парламент в страните от региона, в който общественото доверие да надвишава 20 %. Изследванията в България показват резултати, които не са по-различни от тези за общото състояние в региона. Обществена апатия и нежелание да се участва в политическия процес показва изследване на „Глобална България“, а данни на НЦИОМ посочиха, че българското общество вярва многократно пъти повече в съществуването на извънземен разум, отколкото че политиците и политическите партии могат да променят към по-добро живота на различните обществени групи.

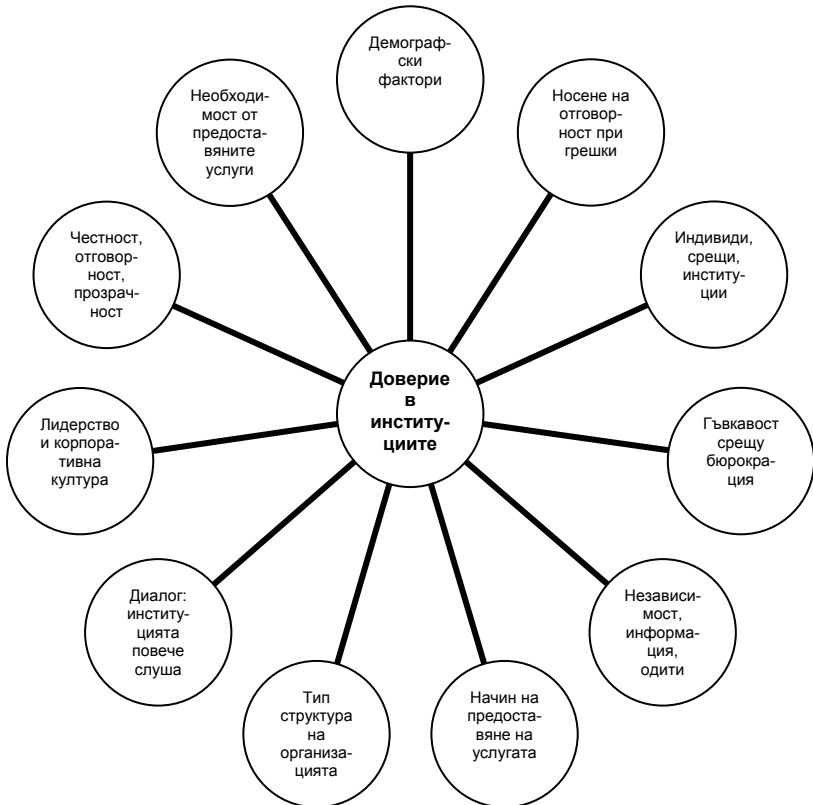
Ако се върнем към политическата теория, ще видим, че съществуват две традиции, които обясняват източниците на доверието. Културологичните теории поставят хипотезата, че доверието в политическите институции се развива извън тях. Доверието в институциите се поражда извън политическата сфера в продължителни и дълбоко установени убеждения на хората. Тези убеждения се формират и имат корени в културните норми. Те се предават посредством социализацията на индивида. От културологична гледна точка институционалното доверие е продължение на междуличностното доверие, научено рано в живота и много по-късно проектирано върху политическите институции. По този начин те обуславят функцията и работата на институциите. Казано с други думи – когато всички очакват от политиците да са корумпирани и да обслужват своя и на най-близките си кръгове интерес, те започват да го правят, дори и да не са имали такива намерения в началото.

Другата теоретична традиция развива хипотезата, че доверието зависи от вътрешната организация на институцията. То е следствие, а не причина за работата на институциите. Доверието в институциите е рационално обосновано – то зависи от оценките на гражданите за работата на институциите. Институциите, които работят добре, които са отворени към обществото, които предоставят услуги, необходими на различни обществени групи, които работят по ясни и прозрачни правила, генерират доверие, а ненадеждните институции пораждат скептицизъм и недоверие.

Тук стигаме до необходимостта да дефинираме термина „обществено доверие“. Това се оказва доста трудна задача.

Има много дефиниции на този термин, но за целите на нашето изследване ще се опитаме да направим обобщение. Общественото доверие към институциите представлява нивото на разбиране и доверие на различни обществени групи в йерархично структурираните организации, които представляват техните интереси.

Според доклад на *Audit Commision, MORI* – основни фактори, които влияят на доверието към институциите – изведени в Таблица 1:

Таблицата показва, че общественото доверие се гради в много по-голяма степен на фактори като тип лидерство, вид и начин на предоставяне на услуги, прозрачност, диалогичност, отвореност и в по-малка степен на стереотипи и очаквания, формирани някъде другаде извън организацията. Това все пак дава надежда, че проблемът с ниското доверие в политическите партии и държавни институции е решим, стига да има организационна или конкретно за случая – политическа воля за това. В никакъв случай не пренебрегваме фактора митологизиране или етикетиране на определени събития и склонността на различни обществени групи да правят нерационален, което означава и неграждански избор. По-скоро тезата е, че определяща роля за промяна (на този начин за взимане на решения на базата на нерационални аргументи) имат до голяма степен организациите по принцип, а в конкретния случай – политическите партии и институциите. Този тип трайни обществени нагласи могат да бъдат променени от партии и институции, които едновременно с извършване на вътрешна реорганизация, водеща до по-видима демократичност, чрез практическите си действия извършват и просветителска роля. Колкото повече фактори, влияещи върху общественото доверие, от Таблица 1 намерят практическо приложение в структурите на политическите партии и държавните институции и в отношенията им една към друга, и към различните обществени групи, толкова повече шансове имат нашите общества да градят устойчива демокрация.

IV. ОСНОВНИ ПРИЧИНИ ЗА НИСКОТО ОБЩЕСТВЕНО ДОВЕРИЕ КЪМ ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ И ДЪРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

1. Използване на държавните институции за лични цели, корупция и връзки на политиците със съмнителни групировки

По-голяма част от участниците в изследването споделят своите притеснения, че да си политик, според общественото мнение означава да си лъжец и корумпиран. Размита е разликата между това дали действително политиците са такива, или стават такива поради твърдите обществени очаквания. Според изследваните е важен негативният резултат и най-вече причините и пътищата, по които може да бъде променен. Политическите партии най-често се виждат от обществото като актьори, които злоупотребяват с властовата си позиция за натрупване на парични средства и осигуряват на своите последователи и най-близки кръгове удобни и добре платени работни места. Вместо да се адаптират към променящите се условия, те сменят техния фокус от печелене на гласоподаватели към контрол върху държавните ресурси.

„Съревнованието между политическите партии, което е в основата на развитите демокрации, е заменено от тайни и „коалиционни“ споразумения и преговори, които се водят в красиви кабинети зад затворени врати и водят до уютни картелни конфигурации, които създават усещане за корупция и водят до оттегляне на обществото от политическо участие...“

„Бързото придобиване на богатство от политическия елит е в ярък контраст със загубата на социален статус и намаляване на доходите на голяма част от населението.“

„Създава се усещането, че е полезно в региона политиците да има подозрителна биография. В повечето страни само богатите хора могат да си позволят да се оттеглят и да се занимават с политика, на Балканите се случва точно обратното – политиката е средство да станеш богат. Тук стигаме до порочния кръг на корупцията, където тя не е отклонение от нормата, а е норма. От друга страна, не само политиците са виновни за това. Всеки, който влезе в политиката, е заподозрян в порочни намерения и натиск от обществото и медиите, така че той просто няма причина да не бъде корумпиран.“

„В очите на обществото политиката е сточна гара за бързо забогатяване и непотизъм (шуробаджанащина)...“

„Политици на власт злоупотребяват с хаотичната ситуация в икономиката за лична изгода...“

„Непоследователност и липса на честност – или: двете неща, които могат да разрушат политическата правдоподобност. Хората може да не харесват вашия вид, действия и нещата, които защитавате, но има едно нещо, което е дори по-лошо: да не ви вярват.“; „Корупция: зле платени експерти от всякакъв вид, особено тези от обществените служби, са изградили една паралелна система с ценови листи, така че обикновените хора са свикнали с това и не считат подкупа за престъпление, а за част от една редовна сделка.“

„Политическа изгода: обществените функционери решават кой ще бъде директор на някое държавно предприятие, администратор в местната управа, съдия или прокурор и т.н. според политическата изгода от даден кандидат. Партийните членове и „приятелите на партията“ винаги имат предимство.“

„Проблемът е, че повечето хора стават членове на политическа партия от някакъв интерес. Една по-малка част влиза в политиката заради идеи. Политиката е възможност за бърза кариера, добре платена работа и дава възможност за други материални ползи. Много често политиците са корумпирани, свързани с престъпници. Те дават неверни обещания преди избори, обещания, които знаят, че не могат да изпълнят.“

„Албанците са разочаровани, защото мислят, че са инструмент за осъществяване на безотговорни и корумпирани политики... Хората гледат на парламента като на „театрална сцена“. Ако искате да се забавлявате, само пускате телевизора и гледате парламентарните заседания...“

„Демокрациите в региона са „политически системи, в които има парламенти, партии и избори, има елементи на представителната демокрация, като свободни и честни избори, свободна съдебна система, независими медии и други демократични принципи. В същото време това са системи, в които разработването и прокарването на публични политики не отразяват стандартите за равни възможности, толерантност и прозрачност, които гражданите очакват от политиците. Разбира се, корупцията в управлението и политическите партии си остава основната причина на общественото недоволство.“

„Политиците обслужват частни интереси, само партийните членове имат възможност да си „намерят“ перспективна работа... Корупция и некомпетентност има навсякъде... Трябва да се плаща, където и да отидеш...“

„Чиновниците се избират на базата на „приятелски подбор“ или политическа принадлежност...“

„Политическите партии се определят в бизнес групи, чийто единствен интерес е да останат по-дълго на власт. Без развита вътрешна стратегия, те функционират на дневна основа и на база на дневните политически потребности на най-значимите фигури. Също така като голям проблем е и идеологическото лутане на партиите и на основните постулати от техните програми.“

Според младите политици и представители на неправителствени организации причините за общественото недоверие, основано на корупционни подозрения към управляващите, са много и различни и не винаги отговорност за това носят политическите партии и държавните институции.

Една част от причините според младите политици се дължи на предприетите радикални промени в страните от Югоизточна Европа. Промените засягат едновременно и политическите, и икономическите институции. През последните 14 години беше предприет комплексен набор от реформи, които включваха изграждането на основните институции на държавата, създаване основите на пазарната икономика и преминаването на държавната собственост в частна. Поради фундаменталните различия на същността на корупцията при пазарна и планова икономика е много трудно да се сравнят нивата на

корупцията преди прехода и в сегашния период, следователно не е възможно да се даде неопровержимо доказателство за ефекта от прехода върху размерите на корупцията. От друга страна е ясно, че паралелното прокаране на реформите, които характеризират процеса на прехода, даде възможност на определени кръгове да влияят на формирането на държавните институции и на формирането и прилагането на икономическа политика.

„В този формат корупцията е улеснена от три основни фактора:

- *пренаписването на безпрецедентно количество закони, правилници и политики;*

- *огромното по мащаб преминаване на държавната собственост към частния сектор;*

- *фактическото отсъствие на институции, които могат ефективно да наказват злоупотребите.“*

„Изследването на произхода на корупцията на световно ниво показва, че тя се проявява предимно в зле функциониращи институции, както и в политики, в които се пренебрегва свободната политика и конкуренцията. Старата система завеща смесването на държавата и икономиката. Авторитаризмът заличи разделянето на изпълнителната, законодателната и съдебната власт от държавата. Повечето граждански свободи бяха отнети. В началото на прехода повечето от контролните структури бяха разтурени на думи, но всъщност повечето просто смениха ролите си. В много от страните развитието на нови отговорни институции беше забавено. Във вакуума предишната номенклатура и новият икономически елит си осигуриха доминираща позиция в преходната среда, която създаваше нови

отношения между икономическа и политическа власт. Един от остатъците от комунизма беше „културата на правене на политика“, в която държавата играеше основна роля за икономиката. Бюрократите бяха асимилирани от една система, в която държавата определяше кой е потребител и кой – производител, определяше цените, осигуряваше парите, контролираше доставките и надзираваше повечето предприятия. Тази политика на намеса на държавата създава потенциал за развитието на корупция особено когато няма към кого да се обърнете за помощ при натиск за корупционно действие. Знаейки, че преходът е период, когато трябва бъдат създадени отново всички закони, съществува огромен риск от това корумпираните бюрократи да се опитат да заложат възможностите за взимане на подкуп в законите. Докато в ранните етапи на прехода инфлацията се покачваше, заплатите в гражданския сектор чувствително намаляха. В много страни заплатите на чиновниците паднаха под прага на бедността. Още повече, бюджетните загуби и слабата дисциплина при плащане означаваха, че работещите в публичния сектор често не получаваха заплати с месеци. В подобно положение чиновниците стават податливи (дори ако предположим, че вече не са били) на корупция – те търсят начин да увеличат малките си приходи. “

„В много от страните в Централна и Източна Европа преходът беше започнат и оформен още в ранните си етапи на основата на граждански коалиции. В много от тези случаи основните политически институции бяха забравени и изместени от преговори между социалните групи и политическите движения. В Югоизточна Европа, напротив, преходът беше широко инициран отгоре надолу и в някои страни дойде като

окончателно скъсване със Съветския съюз. В повечето от страните в тази част на континента преходът беше започнат от съществуващата комунистическа партия и това до голяма степен намали гражданското участие.

Често се смята, че приходите от директните чужди инвестиции могат да спомогнат за намаляването на корупцията, като се въведат по-високи стандарти за поведение и по този начин се даде добър пример за местните пазари. От другата страна стои мнението, че те могат да повишат нивото на корупция, тъй като чуждестранните инвеститори използват подкупите и други начини на оказване на влияние, за да създадат нови пазари на места, където нямат нито връзки, нито влияние.“

Негативното отношение към държавата, наследено от тоталитарното минало, е друг проблем, който според мнозина е в основата на развитието на корупционни практики и ниско доверие в хората на властови позиции. Различни обществени групи продължават да мислят, че „да се краде от държавата, не е престъпление“, и когато на тях не им е дадена тази възможност, те са склонни да митологизират ролята на хората на властови позиции, които със сигурност го правят.

„Старата система представляваше сливане на държавата и икономиката. Авторитарният режим заличи разделението на трите власти. Комунистическата партия се опита да контролира поведението на държавните служители чрез смесица от стимули и репресии. Един от основните стимули беше да се назначават послушните на властта лица на ключови позиции в управлението. Тези назначени хора, познати още като номенклатура, имаха специални

привилегии и уникален достъп до услуги и блага. Самият процес на плановата икономика също лимитираше до известна степен личната свобода на държавните чиновници. Плановата икономика не даваше свобода на държавните чиновници и по-този начин ограничаваше корупцията. Това обаче подкопаваше доверието в държавата и я превръщаше в аморфен, мразен субект. Да крадеш държавна собственост, не е престъпление. Всеки от своята роля крадеше от държавата.“

„По нашите земи някои от формите на корупцията се считат за преувеличено определение на някакви „нормални“ неща. Например известният по целия свят рушвет в нашия регион е основна и най-естествена част от традицията. Направо си е морално престъпление да не занесеш подарък на доктора си, на някой общински служител, който ти е направил услуга, да не споменаваме служителите на КАТ, които са просто човешки същества и нищо човешко не им е чуждо. Подобре е да се дадат пари на тях, отколкото да се плаща някаква глоба на „гадната държава“. Това, което по света хората наричат непотизъм (шуробаджанащина), ние предпочитаме да го наричаме „да се погрижиш“ за близките си (може би това е най-буквалната интерпретация на Библията в света). Разбира се, че ще помогнеш на близките си, а не на чуждите хора.“

„Не бива да се пренебрегва фактът, че корупцията е част от културата, наследена от комунизма, и не се изразява само от присвояването на парични суми. В бивша Югославия тя си имаше име. Бе наречена ВИП – съкращение от „везе и познанства“ (връзки и приятелства). Досега нищо не се е променило. Повечето хора влизат в политиката с цел да се облагодетелстват.

Това гони интелигентните от политиката и установена фраза в региона е „умните хора да не се занимават с политика.“

„Политическата и икономическата система беше бързо променена от комунистическо-социалистическа в демократично-капиталистическа. Такава бърза и нагла промяна остави много недоизказаности и крупни систематични пропуски, които влияеха всячески отрицателно върху функционирането на държавните институции.“; „Тъй като не е имал собствена държава до деветдесетте години, македонският народ, най-общо погледнато, няма изкуството да ги иска и да пази държавните институции като свои, те за него винаги са били представители на чужда окупаторска власт, което и предполага празно пространство в отношението между държавата, от една страна, и народа, от друга.“

„Особено интересна е ситуацията в Македония, където причините за недоверието на гражданите в държавните институции, пък и в политическите партии, имат силна историческа конотация. Именно през дългия период от време в миналото държавните институции не само са били далечни и чужди за македонец, но и не са били израз на неговата политическа воля.“; „Всички тези исторически обстоятелства са допринесли за създаването на онзи анархистичен генетичен код, типичен за македонец, който и до ден днешен стои отразен като висока степен на недоверие в държавните институции и политическите партии.“

Корупционните практики се подкрепят от обществото, е твърдение, което съществува в почти всички отговори. Според актуално социологическо проучване в Сърбия и Черна гора над 50 % от

гражданите подкрепят малката корупция, като необходима форма да се свърши работа. Подобна е картината на измерване на общественото мнение в България, Македония и Албания. Тази подкрепа към малки корупционни практики (трудно е да бъдат дефинирани) затруднява и дори прави невъзможна борбата с корупцията. В много случаи общественото мнение е по-склонно да толерира корупцията, отколкото да я наказва. Според изследване на SELDI, 2002 (Таблица 2) най-голяма търпимост към корупционни практики има в Албания, Босна и Херцеговина, Македония, Хърватска и Сърбия. Най-ниска е търпимостта в България и Румъния. Според същото изследване корените на корупцията се асоциират със социалните и икономически проблеми в обществото. Като най-важен фактор се сочи начинът, по който функционира правителството, и неговата комуникация с обществото. В България, Македония и Хърватска „желанието към бързо забогатяване на хората във властта е топ фактор за разпространение на корупция“. В останалите страни като основна причина се сочи ниското заплащане на труда и неефективността на различните елементи на социален контрол: законодателен, съдебен и административен.

„И двете страни са заинтересовани да пазят мълчание. Дефиницията на корупцията е много динамична и причината за това е, че не можем да оценим корупцията както останалите престъпления, защото няма доклад за престъплението и ясна жертва. И обектът, и субектът на корупция имат интерес да запазят мълчание. Затова е много трудно да се измери ефектът от антикорупционните мерки.“

Липсата на държавна воля за решаване на проблема е следващият сериозен фактор, който засилва общественото убеждение, че „на властимащите е разрешено да бъркат в кацата с мед“. Подозренията за корупция се дискутират и „разрешават“ в медиите, а не там, където им е мястото – в съдебните зали. На обществото е познат моделът на корупция и присвояване на обществени фондове от длъжностни лица, както и неуспехът на държавата да наложи своите правни механизми да ограничи тези явления. В редките случаи на съдебно преследване за престъпления, свързани с неправомерното изразходване на обществени фондове, у обществото се създава усещане по-скоро за политически мотиви на тези преследвания, отколкото за някакъв истински опит за борба с корупцията. Основна причина за това е и фактът, че обвиненията за корупция се дискутират в медиите и „присъдата“ се издава там, а не в съдебните зали.

„Виждаме все повече появата на скандалджийския елемент на политиката, където корумпираната същност на политиците се предполага от всички, но никой не си прави труда да я докаже. През последното десетилетие никой от политическата класа не е бил осъден за корупция, а в същото време прокуратурата разследва повече от 100 приватизационни сделки (за България). Събраните доказателства не отиват в съда, а в медиите. Резултатът не е триумф на върховенството на закона, а засилване на недоверието и използването на прокуратурата и медиите като инструменти за политически натиск.“

„В нашия регион политическата система е създадена така, че не се носи индивидуална вина, а тя е колективна. Развива се отговорността.

Бързото придобиване на богатство от политическия елит стоеше в ярък контраст срещу масовото обедняване на населението.“

„Елементи на елитизъм започнаха да се появяват. Всичко беше в ръцете на няколкото най-силни човека в Хърватска, корупция, защита, дългове, безработица... Тези, които бяха на власт, ставаха все по-богати и все по-богати, докато гражданите ставаха по-бедни. Привилегированите хора, които намираха работа, бяха членове на партията, която беше на власт...“

„Честа практика е политиците да са в компания на хора с подозрителни биографии, които съдебната система би трябвало да преследва...“

„Вместо с реформите да дойде професионализъм, главен фактор беше политическата принадлежност. Това особено и най-вече беше изразено в стопанството и съдебната власт.“

„Накратко казано, за да съществува обществото, а с това и държавата, и държавните институции, трябва да съществуват правила като резултат на договора и взаимното разбиране на хората. Неспазването на тези правила естествено води към отричане на самото общество и държавната структура около него. Необходимостта от прецизно утвърждаване на правилата, които са основа за функционирането на държавните институции, произтича от необходимостта те да бъдат добре познати на всеки, за да се отбягнат възможностите за

деформиране на идеята на самите граждани за съществуването и функционирането на държавните институции. Колкото повече внимание се посвещава на прецизното утвърждаване на тези правила, толкова по-малък ще бъде страхът от възможно нефункциониране на държавните институции...“

„Принципът за независима съдебна власт е далеч от реалността. Съдиите са крайно политизирани и корумпирани, пък и все повече се срещаме със селективно прилагане на правдата и законите, както и с политически монтирани процеси.“

В Таблица 2 са представени данни от изследването на общественото мнение – първото засега измерване на общественото мнение, едновременно предприето в страните и териториите от Югоизточна Европа – включило 10 000 интервюта. То бе проведено през януари и февруари 2002 в Сърбия, Черна гора и Косово, в Босна и Херцеговина, Хърватска, Македония, България и Румъния.

В целия регион трите най-последователно идентифицирани проблема, според изследването, като причини от обществено значение са безработицата, корупцията и престъпността, като безработицата е посочена като проблем номер едно в седем от осемте страни и територии. Изключение правят Румъния и Черна гора, където корупцията е идентифицирана като най-голям проблем от обществено значение.

В таблицата по-долу са отговорите на въпроса „Според Вас колко широко е разпространена корупцията сред изброените групи (в %)?:“.

Резултатите са взети от SELDI report.

Таблица 2

	Албания	Босна и Херцеговина	България	Македония	Румъния	Хърватска	Сърбия	Черна гора
Митници	86,6%	58,8%	75,2%	72,2%	63,4%	51,3%	80,9%	27,3%
Министри	67,8%	54,2%	55,0%	61,0%	58,0%	37,3%	55,3%	16,2%
Полиция	56,4%	46,5%	54,3%	46,3%	64,4%	47,3%	73,2%	18,7%
Данъчна администрация	79,0%	54,4%	53,7%	52,3%	49,0%	40,6%	63,5%	16,2%
Адвокати	70,6%	41,0%	52,9%	42,2%	55,2%	45,3%	55,7%	13,4%
Членове на парламента	61,8%	47,5%	51,7%	60,8%	65,9%	33,1%	45,9%	6,6%
Прокурори	70,9%	37,8%	51,3%	39,4%	49,3%	29,6%	56,8%	32,5%

Съдии	80,1%	42,6%	50,1%	49,2%	55,7%	38,4%	63,7%	37,7%
Служители в министерства	66,2%	52,5%	49,7%	47,5%	54,5%	47,0%	56,1%	42,5%
Следователи	52,7%	44,5%	43,8%	29,8%	45,3%	28,0%	57,0%	33,0%
Лидери на политически партии и коалиции	54,7%	56,0%	43,8%	44,6%	53,7%	39,4%	58,1%	13,6%
Лекари	71,6%	48,9%	43,6%	45,4%	54,4%	53,2%	62,9%	11,6%
Бизнесмени	42,6%	41,1%	42,3%	34,1%	45,4%	41,3%	63,9%	21,7%
Общински служители	69,1%	51,4%	41,6%	36,8%	47,9%	48,1%	60,1%	47,0%
Административни служители в съдебната система	63,0%	41,6%	40,2%	31,0%	51,6%	32,8%	50,3%	33,3%

Местни политически лидери	49,6%	54,7%	36,8%	39,1%	48,0%	41,9%	56,9%	15,2%
Банкери	24,4%	31,9%	33,5%	19,7%	44,8%	34,0%	49,2%	11,4%
Общински съветници	55,2%	46,2%	32,1%	33,4%	43,1%	27,7%	45,0%	8,4%
Университетски преподаватели и служители	46,0%	35,7%	28,1%	42,9%	24,7%	40,4%	39,1%	25,7%
Представители на НПО	23,1%	26,3%	23,9%	16,5%	17,8%	14,2%	25,8%	12,1%
Журналисти	18,8%	24,3%	13,9%	17,1%	22,1%	22,8%	34,0%	36,3%
Учители	11,6%	20,9%	10,9%	18,7%	20,4%	19,3%	28,5%	18,0%

Сред многото причини за политическата корупция, посочени от младите лидери, една от най-важните е непрозрачното и недостатъчно финансиране на политическите партии. В началото на прехода политическата конфронтация сред обществото бе достигнала екстремни нива, беше време на крайности и изборът беше „добрият“ срещу „лошият“, демокрацията срещу тирания, така или иначе постоянни обвинения в корупция липсваха. Може би именно процесът на деидеологизация на политиката и свеждането ѝ до спорове по незначителни въпроси доведоха до усещането, че „всички са еднакви“, до липсата на интерес към политиката и съответно до липсата на доброволци и симпатизанти на политическите партии. И ето го известния *Параграф 22* – липсата на интерес към политиката води до липса на достатъчно средства от членски внос и до липса на доброволци, които без заплащане да подпомагат предизборните кампании на партиите. Партиите компенсират този недостиг, като „продават“ своето влияние върху процеса на вземане на решения и набират средства по не особено прозрачен начин, което пък от своя страна води до още по-голямо разочарование на обществото. Политическите партии в региона намериха изход от тази патова ситуация и в създаването на класа от фирми донори, близки до партиите. Така при приватизационните сделки основните въпроси не са какво да се продаде и на каква цена, а на кого. Разбира се, закупуването на приятелско отразяване в медиите бързо се превърна в мечта на партиите. Друга причина за неуспеха на правителствата в региона да убедят своите граждани, че предприемат сериозни мерки за борба с корупцията, е свързана с факта, че реалните нива на корупцията сами по себе си не са водещи за

антикорупционните нагласи на обществото. Проблемът с корупцията има две страни: едната е реалното ниво на корупция, а другата е ескалирането на антикорупционните нагласи. Изследвания, проведени от Центъра за либерални стратегии, показват, че нагласите на обществото, че всичко и всички са корумпирани, са свързани не толкова със съществуващата корупция, колкото с голямото разочарование от резултатите на прехода, загубата на социален статус и повишаването на социалното неравенство. В този смисъл борбата с корупцията на политическите партии и правителствата в региона би трябвало да преследва две цели: едната – да намали нивото на корупция, а другата – да направи това по видим за обществото начин.

2. Конфликти в политическите партии и в коалициите

„Политическите партии са главният политически субект в демократичните режими, които реагират на възникващите в обществото конфликти и породените от тях социални действия, пренасящи се в политическия живот във формата на специфични политически интереси, стремежи и ценности.“ Това е една от функциите на политическите партии според политическата теория. Практиката показва точно обратните резултати. Много често политическите партии генерират конфликти, които не успяват да решат или да управляват вътре в партията. Подобно на обвиненията в корупция, които се дискутират и решават в медиите, така и вътрешнопартийните конфликти търсят своето решение в публичното пространство. Стига се до там, че членове на една и съща партия водят „конструктивен

диалог“ на страниците на ежедневниците, което в повечето случаи води не до решаване на спора, а до нарастване броя на политическите партии. За съжаление, резултатът е, че броят на гласоподавателите намалява, намалява доверието и обществената подкрепа към управляващите.

„Хората не вярват на партиите, защото между партиите не съществуват комуникация и диалог... Партиите само се карат и взаимно се обвиняват за тежкото положение на страната.“

„Агресивният език беше сменен от агресивни действия. Повечето от нас нямаха идея какво ще се случи в резултат от конфликтите между националните политически елити.“

„Хърватското общество е уморено от постоянните коалиционни конфликти, от големите обещания, които никога не бяха изпълнени, от стачките – създаващи скандали за всичко и нищо. И най-важното, хърватското общество е уморено от некомпетентността при разрешаването на съществените и жизнени проблеми в страната. Също така гражданите не са доволни от работата на опозицията, защото единственият смисъл на тяхната работа е посветен да критикуват правителството, без значение дали става въпрос за добра или лоша идея, или програма.“

„Като цяло хората ще бъдат доволни от институция, която провежда политика, която е благоприятна за икономическо и социално развитие. Не е учудващ фактът, че хората не биха били доволни от институция, която е постоянно в несъгласие сама със себе си.“

„Как да вярваме на партиите, че ще променят положението към по-добро, когато политиците от една и съща партия не могат да се разберат и все нещо делят. Обществото ни е уморено от скандалите.“

До голяма степен този проблем се дължи на липсата на умения за водене на преговори, решаване и управление на конфликти. Политиците в страните от Югоизточна Европа демонстрират ниска толерантност към различното мнение. На всеки дебат се гледа като на потенциален конфликт, а всеки конфликт се възприема като край на съвместното съществуване. Засега много рядко се практикува култура на търсене на възможности за овладяване и насочване в правилна посока на енергията, породена от конфликтна ситуация. В развитите демокрации отдавна се наложи практика, която стимулира конфликта, да се разглежда като ресурс за постигане на позитивна промяна, а не като проблем с фатален край.

3. Политиците не разбират своята мисия и своите отговорности

Основното послание, което политиците изпращат към обществото, независимо дали искат или не, е как се справят със своята основна работна задача: генериране и реализиране на публични политики. Ако политическата партия е занемарила или подменила тази работна задача, тя неизбежно изпраща негативни послания към средата и никакви PR усилия не са в състояние да променят това. Политиката е тежка и отговорна работа, която е свързана с непрекъснато посредничество между гражданските интереси и нивата във властта, които взимат решения.

Политическите партии играят основна роля в трансформацията и канализирането на обществените нагласи и превръщането им в политически действия е едно от измеренията на това гражданско взаимодействие на политическата партия, описано от политическата теория. Проблемът през последните 14 години е, че много малка част от хората, заели се с правене на политика, могат да се похвалят с практически резултати в тази посока. Отговорността на политиците пред избирателите се развива някъде между осъществяване на текущите задължения и лоялността пред партийната централа. Пропорционалната избирателна система в страните от региона, която се наложи през годините на прехода, не стимулира по никакъв начин решаването на този проблем. В по-голямата си част политиците продължават да имат различно от очакванията на обществените групи отношение към своите отговорности или, казано по-точно, различно практикуване на тези отговорности. Отговорността пред избирателите остава само на думи, без да се подкрепят тези думи с достатъчно практически действия.

„Факт е, че политиците се избират, за да бъдат отговорни, и тяхната мисия е да преминат през тези предизвикателства в името на обществената облага. Ако не могат да го направят, те трябва да си изберат друга професия, като винаги имат предвид, че хората имат възможността да вземат отношение на следващите избори.“

„Плурализмът и политическата свобода отвориха простор за влизане в политиката на много непознати и недоказани личности, които все пак получиха доверието на народа. За жалост се видя, че много от тях са с

погрешна представа за политиката и без усещане за отговорността, която трябва да носи функцията политик. По този начин преходът се обогати с още няколко проблема, които го характеризират, като корупцията, непотизма (шурбаджанащина) и организираната престъпност, които все по-дълбоко се вкореняват в обществото.“; „Като крайно оцетени, гражданите изгубиха доверието в политиците, а корумпираността стана стереотип за функцията на политиката.“

„В тези процеси на реформи силна роля играят политическите партии, а това особено се отнасяше за партиите от властта, които имаха конкретната сила и възможност да диктуват темпото на реформите и тяхната успешност. Тук преди всичко трябва да се напомни, че като се променя политическата система, манталитетът или начинът на мислене и начинът на работа при много политици остана един и същ както по времето на комунизма.“

4. Слаба комуникация с обществото

Друг сериозен проблем при функционирането на политическите партии и държавните институции е недостатъчната информация или липсата на адекватна информация към обществото по отношение на техните собствени цели или стратегии за изпълнението на тези цели.

Правенето на публични политики според д-р Харалан Александров е по същество процес на интензивна комуникация между различните актьори в политическия процес, организирани около специфични интереси.

Ролята на политическата организация е да разпознае тези актьори, да ги покани за участие в правенето на политики и да посредничи активно между тях в процеса на агрегиране на публичен интерес. Можем да кажем, че демократичната процедура задава рамката на политическия процес, а комуникацията задава неговото съдържание. В този смисъл отказът от комуникация е отказ от демократична политика, а провалът в комуникацията е провал на демократичната политика.

„Основната комуникационна задача на политическата организация е да остава във връзка с тревогите, проблемите и въжделенията на хората; да извлича от тях прото-съдържанието на политическото участие; да го осмисля, преработва и артикулира на езика на ценности, цели, политически програми и послания и да го комуникира обратно към неговите носители във вид на структурирани предложения за политическо действие. Неумението за справяне с тази основна работна задача води до нейната подмяна с политическа дидактика и привнасяне на външни спрямо общностите политически езици, послания и идеологемии. Хората на свой ред не успяват да разпознаят себе си в тези послания, отказват да се идентифицират с техните носители и да дадат живот на политическите им проекти, като инвестират в тях енергия и страст. Изворът на политическото участие се оказва затлачен.“ – д-р Харалан Александров, изследване сред политици от различни политически партии „Комуникация и политически процес“, Училище за политика.

Накратко тази теза сочи, че смисълът на политическото участие се поражда в процеса на комуникация, а не в главите на политиците или в аналитичните центрове, извън партиите, каквато практика се наложи в България през

последните 14 години. Недостатъчно практикуваната функция на политическата комуникация обрича политиците и управляващите на отчужденост и неадекватност, а политическите проекти – на хронична анемия. Практиката показва, че те остават проекти на елитите, външни спрямо възжеленията и стремежите на хората, и никакви PR усилия не са в състояние да компенсират този факт.

„В нашия регион политиката се случва зад затворени врати. Хората научават за политическите решения само от медиите, които изкривяват информацията или пък я предоставят в недостатъчен формат. Липсата на достатъчна информация от своя страна оставя на общественото въображение да обясни случилото се.“

„Политиците са свикнали да се занимават с глобални проблеми, които не интересуват никого. Икономиката обеднява, младите хора напускат региона. 70 % от младите хора в Босна виждат бъдещето си извън страната. Политическата класа не предлага проект за решаване на този проблем.“

„Ефектите от високия процент на въздържане от гласуване също така поставят под въпрос легитимността на самото правителство в тази система и това е крайно опасно. Проблем е също, че средностатистическият избирател не е достатъчно (или не е въобще) запознат с изборните проблеми и това прави тяхното решение за въздържане по-лесно. В този случай неправителствените организации напълно се провалиха. Те, като главен двигател на гражданското съзнание, трябва да правят повече усилия, за да информират обществеността. Политическите партии

отдавна абдикираха от тази роля (а може би никога не са я смятали за важна). В началото на промените те тръгнаха с идеята, че изразяват интересите на големи групи от хора, но много бързо забравиха чии интереси защитават.“

„Това показва, че у населението има тенденция да възприема правителството и другите политически институции като неотзивчиви към нуждите и мненията на хората. Участието за много хора изглежда безсмислено, тъй като то не оказва влияние върху държавната или местната политика...“

„Една от характеристиките на политическата ситуация в балканските държави е, че след като спечелят избори, партиите много бързо губят популярност и доверието на гражданите, включително и на техните собствени гласоподаватели.“; „Това се случва, защото хората много често гласуват срещу някои партии и техните представители (срещу „старото управление“), вместо да гласуват за конкретна политическа програма, както и защото печелившите партии не се държат така, както избирателите очакват от тях...“

„За съжаление дори най-силните партии нямат ясна визия как да организират дейността си на цялата територия на Сърбия и да отидат по-близо до своите избиратели и членове.“

„Политическият дневен ред на държавите в региона има малко или няма нищо общо с въпросите и проблемите, които вълнуват хората...“

5. Липса на нови лица в политическия елит

Въпреки че през последните 5–6 години доста млади и необвързани със старото комунистическо минало на региона политици заеха ключови позиции в държавното управление, този проблем продължава да излиза в мненията на участниците в изследването. Конфликтът между поколенията е съществувал винаги и това е нещо съвсем нормално. Особеното в случая е, че в страните от Югоизточна Европа съществува непреодолима разлика между начина на мислене и действие на старото и новото поколение политици. Трудно могат да се намерят допирни точки между младото поколение политически лидери, наричани „юпита“ или „Интернет поколение“, и хората, които са изграждали личността си в годините на тоталитарното общество. Проблемът идва от там, че много често демонстрирането на новия тип поведение и мислене не се приема от хората с опит на властови позиции в държавата или партията. Правенето на кариера от младите хора преминава и през демонстриране на поведение, което вече е установено и наложено в йерархичната стълба. Пътищата пред младите хора са два: или приемат установения тип поведение в йерархичния модел, с което губят собствения си стил на млад човек, или се отказват от политиката и търсят друго поле за изява. Проблемът и в двата случая е, че все по-малко млади хора отиват да гласуват и все по-малко това Интернет поколение практикува гражданското си право да участва в процеса на взимане на решение, т.е. да гласува на избори.

„Ние, младите лидери, не трябва да сме изолирани повече, ние искаме да бъдем част от решението, не част от проблема.“

„Другото нещо относно политиците в Хърватска е, че средната възраст в нашия парламент е 50 години... Това означава, че имаме хора, които живеят в демократична страна, управляващи една демократична страна, но все още мислеци по стария комунистически начин. Тези хора нямат нови, новаторски идеи. И за това ние трябва да имаме повече млади хора в нашия парламент.“

„Лидерите на новите политически формации бяха предимно хора от стария политически режим, които преобразуваха подходите, характерни за този режим, към новопоявилите се политически партии.“

„Това е труден и продължителен процес на обновяване на хората във всеки вид институция и в политическите партии също...“

„Обща необходимост на политическата класа е да намери нови хора, с нова визия по проблемите. Само така може да се промени общият образ на политика в региона, който е корумпиран, лъжец, мошеник и др.“

6. Избирателната система, различна от очакванията на обществото

Не само обществените нагласи са за включване на мажоритарен елемент в закона за избор на народни представители в страните от Югоизточна Европа. Младите политици и представители на граждански организации също са убедени, че мажоритарният елемент ще стимулира политическите партии да въведат по-демократични и ефективни практики за подбор на кандидати за избираеми длъжности. По думите на

социолога Юри Асланов, Институт за социална интеграция, българското общество първо гласува, след това разбира за кого е гласувало и започва да не харесва избора си. Това е една и от основните причини за т.нар. наказателен вот, който се практикува не само в България, но и в целия регион. Какви точно промени на законите за избор на народни представители с включен мажоритарен елемент ще избере всяка една от държавите, е въпрос на следващ дебат.

„Един от проблемите за ниското доверие в политиките е избирателната система. Трябва да се засили мажоритарният елемент.“

„Има тенденция да се гласува за личности, да се оценяват личностите, а не институциите и партиите.“

„Безспорно една от възможностите се крие в засилване на мажоритарния елемент в избирателната система на България. С повишаването на персоналните изисквания към кандидатите за политически или държавни постове неминуемо ще се повиши и качеството на работа в съответните институции.“

7. Недостатъчно политическо образование

През годините на промени в страните от Югоизточна Европа много нови хора започнаха да се занимават с политика. Ситуацията бе такава, че нямаше достатъчно време да се прави ефективен подбор и много често висши длъжности в политическите партии и в държавните институции бяха заемани от хора, чиято професионална политическа подготовка не бе на достатъчно високо ниво. В политиката „влязоха“ много

добри лекари, учители, инженери, икономисти, юристи, но за да бъдат и добри политици, бе необходимо да преминат и през още една степен на подготовка. В ранните години на промените това почти не се случваше. По-късно се появиа и първите неправителствени организации, които предлагат подобни услуги. Това също не бе достатъчно, защото подобен тип обучение е нормално да се осъществява не само от външни на партията организации, но и в самата партия. Недостатъчно добре развитите вътрешни на партиите аналитични и обучителни екипи (на повечето места те липсваха и продължават да липсват) доведоха и до още един феномен на прехода в страните от Югоизточна Европа. Политическите решения се взимаха и в някои случаи продължават да се взимат от външни на партията организации. Това е изключително вредна практика, която води да липса на политическа воля за практическа реализация на решения, зад които е застанала дадена партия. Решенията остават чужди и в много случаи неразбрани от членовете на партията и са обречени на неслучване. Тази ситуация бе създадена и с подкрепата на международни финансиращи организации, които съвсем нормално в ранните години на прехода стимулираха развитието и утвърждаването на гражданско общество. В един момент (конкретно за България това бяха първите 7–8 години от прехода) неправителствените организации разполагаха с много повече информация от държавните институции и политическите партии. По тази причина процесът на взимане на решения бе изместен в тях и бе подменена ролята им на изследователски и експертни звена, които имат съветнически функции, а политическите решения да се взимат там, където обществото е делегирало своите

гласове. В този смисъл политическото образование е от ключово значение за връщане на доверието към политическите партии и държавните институции. Само по този начин партиите могат да се развият като институции, които „не само структурират обществените интереси, но и формират съответни ориентации сред населението и гражданското общество.“

„Мисля, че в Хърватска, както и в останалата част на света, има хронична липса на политическо образование и разбиране на механизма на управление. Качественото образование в тази посока е предпоставка за предотвратяване на масовото въздържане от гласуване.“

„В политиката влязоха хора, които нямат необходимите качества и образование. В началото беше достатъчно да крецнеш на един митинг и вече си политик.“

„Образованието може да служи като възможен заместител, кратък път в новите нации за дългосрочно развитие на гражданската и политическа култура.“

„Ако по-широките слоеве от населението не чувстват, че могат да участват в политическия живот и да влияят върху процеса на вземане на решения, терминът демокрация ще си остане само една фраза. Поради това сериозни планове за политическо образование трябва да бъдат направени в бъдеще, като се акцентира върху правата и задълженията.“

„Недостигът на професионалност в политическите партии е огромен проблем.“

8. Недостатъчно разграничаване на политическите принципи и ценности между партиите

Един от проблемите на политическите партии в региона е недостатъчното идейно разграничаване между различните политически партии. Решаването на този проблем става още по-труден и от факта, че и на световно ниво разделението „ляво – дясно“ отдавна не е фактор, който определя смисъла на партийните програми и програмите за управление. По-големият проблем според младите хора е, че не само идейните различия в партиите са размити, но и политическото говорене на политици от една и съща партия също не е профилирано. Честа практика е партията да разполага с 2–3 говорители, които имат мнения по всички въпроси и са „специалисти по всичко“. „Всеки политик трябва да има собствена тема“, казват западните учебници по политически PR, но този съвет все още не намира практическо приложение както в България, така и в страните от региона.

„Един от проблемите, и може би най-големият проблем, е липсата на обща идеология, която да се споделя от всички партийни членове. Това е проблем на всички политически партии в Югоизточна Европа.

По време на преходния период политическите партии тук може да бъдат разделени на две големи групи – антикомунисти и комунисти, или такива, които са за новия режим и такива, които са против. Днес тези реалности са различни. Партийните структури много трудно приемат новите идеи и концепции.“

„Политиците говорят по различни теми, често пъти от които нищо не разбират. Необходимо е

партиите да изграждат и подготвят различни говорители по различни теми.“

„Местните партийни структури трябва да бъдат подсигурени с повече информация за това какви са съвременните политически и идеологически ценности на партията, зад какво стоят те като група, какво ги обединява и т.н. Всяка местна организация трябва да бъде подсигурана с материали и лекции, базирани на опит, които да обясняват на всички партийни членове с прости и достъпни думи какви са техните идеи и къде е тяхното място в политическия спектър сега.“

„Политическите партии не могат да дефинират и да се придържат към принципи, с което бавно губят респекта на гражданите в дългосрочен период.“

„Драстична промяна на основната политическа ориентация на партиите. Една от левите партии стана либерална, а друга от консервативна стана социалистическа само и само да може да се присъедини към мощните международни асоциации.“

„Гражданите не могат да се идентифицират с определена политическа партия, защото самите партии не са способни ясно да декларират своите политически принципи и да ги защитават.“

„Трябва да наблегна и на впечатлението за недостига на принципи във воденето на политиката.“

„Професионализация на политическите партии и ясно дефиниране на техните политически платформи, което да създаде добри условия за възвръщането на доверието в политическите партии.“

„В процеса на вътрешна борба за власт в политическата партия се оформя кръг от няколко души, които се изказват по всички въпроси, участват във всички медийни дискусии и обсъждат теми, от които нищо не разбират. Така гражданите виждат, че липсва достатъчен професионализъм, че всичко е борба за власт.“

9. Недостатъчно добре развито гражданско общество

Добре развитото и активно гражданско общество може да стимулира процеса на демократизиране на политическите партии. Когато обществата са апатични и отказват да участват с рационален избор в процеса на взимане на решения, тогава и партиите, и институциите в една държава са слаби и недостатъчно ефективни. Гражданско действие е не само станалият практика през последните години „наказателен вот“, но най-вече рационалният избор по време на избори, осъзнатите права и задълженията пред тези, които с избора си сме изпратили да управляват.

„Сръбското общество е наследило от миналото един цял комплекс на авторитарни и колективистични ориентации. Икономическата, политическата и социалната трансформация водят до хаос в становищата и ориентацията, когато старите идеи и ценности губят своето значение, а новите все още не са приети.“

„Хората не чувстват, че живеят в демокрация. Те чувстват, че имат свободата да изразяват своите

мисли, но че нямат възможността да оказват влияние на промените в обществото.“

„Ние все още не успяваме да променим разбирането си на думата патриотизъм – за нас тя все още не означава плащане на данъци и съблюдаване на закона.“

„Културният подход предполага, че политическите промени зависят от културни фактори. Гражданската, представителната култура е решаваща за появата и консолидацията на демокрациите, така често се твърди, че демократизацията ще продължи да се изправя пред тежки пречки... в Източна Европа и Русия, като се има предвид голямото наследство на авторитаризма от близкото минало.“

„Защото политическите партии и тяхната политика и поведение са такива, каквито гражданството им позволи да бъдат.“; „...Гражданите са тези, които определят появяването, съдбата и съществуването на дадена партия, а не обратното! Затова съм на мнение, че недоверието в политическите партии в България е следствие от липсата на вяра на всеки българин в собствената му значимост и възможности в тези процеси.“; „Защото не един и два са примерите, когато политици и техните партии имат сериозни заслуги за загуба на доверието и сриване на рейтингите им. Но това всичко като че ли са по-скоро следствия от вече маркираното явление на обществена апатия, безучастност и липса на трайна визия, даваща възможност да има партии, носителки на временни, неясни или нездрави интереси, които са всичко друго, но не и обществените.“

„Основната причина за липсата на доверие в политическите партии е липсата на обществено съзнание и гражданска позиция. Пътят към преодоляването на този недъг на прехода е развиването на самочувствието на гражданите, че те самите са факторът, определящ битието им. А живото и функциониращо гражданско общество е начинът да бъде постигната тази национална цел.“

„Манталитетът на гражданите е нещо, което не може да се промени за една нощ. Държавата е длъжна да инвестира в демократичното образование на гражданите и трябва да ги научи както за правата, които безспорно имат, така и за отговорностите, които им предстоят.“

V. РАБОТЕЩИ ПРАКТИКИ, ДЕМОКРАТИЗИРАЩИ ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ В ПРОЦЕСА НА ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ

Какви реформи са необходими в политическите партии, за да се превърнат в реален субект, водещ обществата ни към обединена Европа?

- Политическа воля за прилагане на работещи практики, които ще доведат до развиване на вътрешнопартийната демокрация. Без ясно заявена и практически реализирана политическа воля всички добри идеи ще останат само пожелания.

- Реорганизация на партийната структура, която да доведе до ясни задължения, отговорности и повече прозрачност при взимане на решения.

- Да се преодолее липсата на стратегическо планиране.

- Създаване на обучителни центрове вътре в партиите, които да подготвят политиците за специфичните умения, от които се нуждаят.

- Партиципативен процес на вземане на решения. Процес, който включва повече обществени групи и ги прави свидетели и участници във взимането на решения.

- Подмяна на „изтърканите“ политици и привличане на млади хора в партиите.

- Подобряване на вътрешнопартийната комуникация, която представлява основа за успешната комуникация на партията навън – към обществото и медиите.

- Нова система за подбор на кандидати за избираеми длъжности. Система, която позволява да се издигат добри професионалисти, осъзнаващи функциите и отговорностите на политиците.
- Промяна на устава за децентрализиране на партията. Всички нива в политическата партия да имат усещането, че участват в процеса на взимане на решения.
- Профилиране на политиците. Необходимо е всеки политик да има собствена тема, с която да бъде налаган неговият публичен образ.
- Прозрачни процедури за финансиране на партиите.
- Създаване на ефективни процедури за смяна на партийните лидери, когато това е необходимо.
- Ясен ангажимент на политиците да намалят корупционните практики, стартирайки от собствената си партия.

VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всеки път, когато вратите на влака в лондонското метро се отварят, има един глас, който казва: „Внимавайте за пропагта!“ Това, което научихме през последните 15 години в нашия регион, е, че демокрацията е крехко състояние, което може да бъде обратимо, ако не се полагат ежедневни усилия от страна на всички обществени групи, т.е. да „внимаваме за пропагта“. В статията си „Краят на парадигмата на прехода“ Томас Кародърс* въвежда термина „безпомощен плурализъм“ (*feckless pluralism*) за общества, които са тръгнали по демократичен път, но все още няма достатъчно доказателства, че имат устойчиви демокрации.

„Държави, чийто политически живот е белязан от този синдром, се характеризират със значителна политическа свобода, редовни избори и смяна на властта между съвършено различни политически формирания. Въпреки тези позитивни черти демокрацията остава повърхностна и нестабилна. Политическото участие, така голямо по време на избори, е твърде слабо през останалия период. Политическите елити от всички поголеми партии или формирания са възприемани като изключително корумпирани, неефективни и водени единствено от собствените си интереси.

*Томас Кародърс е вицепрезидент по научните изследвания към *Carnegie Endowment for International Peace*, Вашингтон. Той е автор на много трудове върху подпомагането на демокрацията, измежду които е *Aiding Democracy Abroad: The Learning Curve* (1999), и е редактор заедно с Марина Отъей на *Funding Virtue: Civil Society Aid and Democracy Promotion* (2000).

Смяната на властта не води до нищо друго освен злощастно да се подмятат напред-назад проблемите на страната. Политическият елит от основните партии, както вече казах, е възприеман като изключително корумпиран, воден от собствени интереси, нечестен и с несериозно отношение към държавните дела. Обществото е в голяма степен аполитично и докато все още се придържа към вярата в идеала на демокрацията, то е крайно недоволено от политическия живот в страната. В крайна сметка на политиката се гледа като на банална, изпълнена с корупция и доминирана от елити сфера, която допринася твърде малко за благо на страната и затова се ползва със слаб авторитет. Така държавата остава трайно нестабилна.“

„Внимавайте за пропастта“ е най-точното предупреждение, когато обществото отказва да има усещането, че участва в процеса на взимане на решения. Недостатъчното обществено доверие в политическите партии и институции е сериозно предизвикателство пред демокрациите в Югоизточна Европа. Все повече става ясно, че нещата не се свеждат просто до икономика.

Много повече се свеждат до усещането на хората, че са се почувствали предадени от техните собствени демократични елити. Говорим за корупция, но в много по-голяма степен става въпрос за усещането на различни обществени групи, че не могат да оказват влияние върху начина, по който техните страни се управляват.

Обществата ни имат усещането, че могат да сменят правителството, могат да сменят служителите, но не могат да променят политиката. Държавите в Югоизточна Европа имат демокрация на избирателите, но има необходимост от гражданска демокрация, което означава информирани

хора, които са готови да участват в обществени дебати, да правят избор и да бъдат държани отговорни за този избор. Защото в началния период на промените изборът беше много по-лесен – той беше „добрият“ срещу „лошият“, беше демокрация срещу тоталитаризъм. Сега ние трябва да правим различен избор. Изследване на Центъра за либерални стратегии и Институт „Отворено общество“ – София, отпреди 2 години („Състояние на обществото“) показва, че българското общество е апатично към политическата ситуация и все по-малко има данни за гражданска, протестна енергия. Тази ситуация напомня за една приказка от балканския фолклор. Един османски управник всяка година повишавал таксите. Всеки път хората протестирали, но въпреки това той не отменял решението си. След като за пореден път повишил данъците и му съобщили, че вече никой не протестира, той веднага отменил решението си с думите „не е проблем, когато хората протестират, но е проблем, когато хората мълчат“. В нашите държави хората все още изразяват някакво недоволство, но все по-рядко. Ако тази история е истинска, това, че има проблясъци на недоволство, означава, че обществата ни могат да понесат ситуацията. Но скоро ще дойде денят, в който ще „трябва да намалим данъците“, ако алегорично се изразим в контекста на приказката.

Основна роля в този алегоричен процес на „намаляване на данъците“ играят политическите партии. Става дума за формиране на нов тип организационни механизми, чрез които партиите да бъдат максимално отворени и открити към различните обществени групи, за които са създадени и чиито интереси трябва да защитават.

В началото на прехода към демокрация по-голяма част от вниманието и ресурсите на международната общност бяха насочени към стимулиране на развитието на гражданското общество по принцип и най-вече към създаване на многобройни неправителствени организации. Това беше съвсем естествено. Тоталитарното общество забраняваше независимата гражданска активност, а без жизнено гражданско общество демокрацията е немислима. Но урокът, който беше забравен и ни беше напомнен от горчивия опит, който всички ние имаме, е, че некорумпирани, отговорни и силни политически партии са точно толкова важни (ако не и най-важният фактор) за консолидацията на демокрацията, колкото и независимото гражданско общество. Уважението към политическите партии трябва да се превърне в една от целите на новото гражданско образование. Международните организации, които подкрепят идейно и финансово демократичните промени в страните от Югоизточна Европа, трябва да преосмислят кои са реалните агенти на демократичната консолидация и в този смисъл да подкрепят инициативи за обучение и реформи в политическите партии.

Необходима е и ясна политическа воля за промяна. Защото идва краят на тези партии, които няма да могат да направят прехода към 21 век и към новото информационно общество. Ще оцелеят само онези, които осъзнаят, че възприятията и нагласите на гражданското общество са политическа реалност, която все по-често възприема ценности като върховенство на закона, прозрачност и отговорност. Затова връщането на доверието към политическите партии и повишаване доверието в институциите във всички страни от региона е проектът, който гарантира успех на „изпита“ по демокрация.